

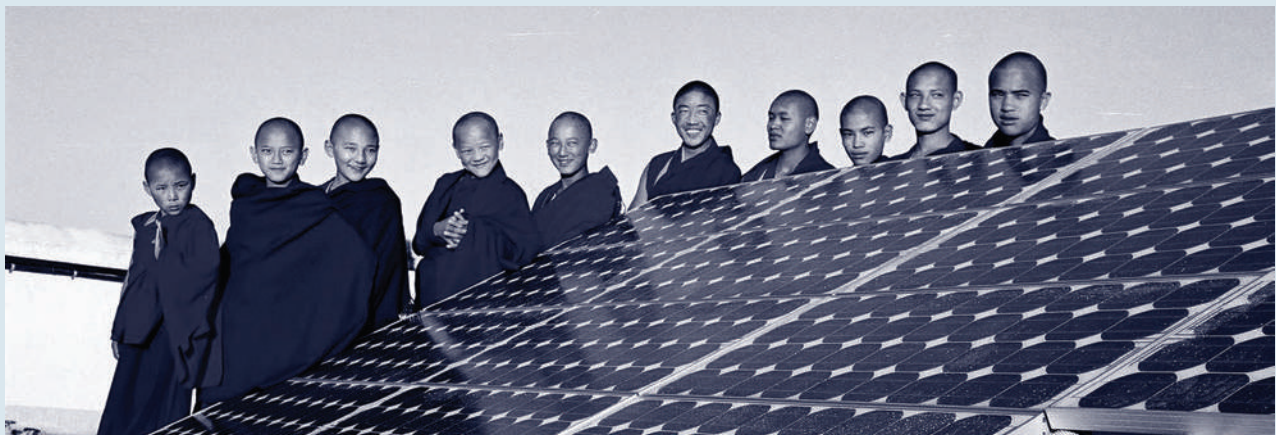
להערכת, כך תנהג ישראל גם לגבי הסכם האקלים שגובש בפריז - היא תמלא אחר כל חובותיה, אך לא תיזום דבר מעבר לכך. נכון שאנו מדינה קטנה בעלת השפעה מזערית על הפליטות העולמיות של גזי חממה, ונכון שישראל ניצבת בפני אתגרים מיוחדים הנובעים ממצבה הגאוגרפי, אך לדעתי, יותר מכול, נובע הדבר מחוסר עניין של גורמים במשרדי הממשלה, ובפרט במשרד החוץ, בנושאים הללו, ואולי גם בהיעדר עניין אישי של ראש הממשלה בענייני איכות הסביבה. כך, לדוגמה, עד לוועידת האקלים בפריז לא השתתפו ראשי ממשלת ישראל או שרי החוץ שלנו בוועידת אקלים כלשהי. אמנם המשרד להגנת הסביבה עושה מאמצים רבים לקידום הנושא, אך במישור הבין-לאומי יש צורך בעשייה פעילה של גורמי משרד החוץ וראש הממשלה.

מקורות

- [1] United Nations. 1992. United Nations Framework Convention on Climate Change.

בהתאם למחויבויותיה של מדינת ישראל להסכם בדבר ההגנה על שכבת האוזון, על ישראל להפסיק את הייצור והיצוא של המתיל ברומיד ואת השימוש בו. באותה תקופה היו ישראל וארה"ב היצרניות העיקריות של המתיל ברומיד בעולם, וישראל היצואנית הראשית. יוסי שריד, בכהנו כשר לאיכות הסביבה, הכריז שישראל תמלא אחר כל תו ופסיק של הסכם זה, שהטיל מגבלות חמורות על ייצור חומרים המסכנים את שכבת האוזון.

בהתאם לעקרון הזהירות המקדימה - Precautionary Principle, המוזכר גם באופן בולט בפתיח להסכם האוזון, דרשו ארגונים סביבתיים בין-לאומיים מן המדינות שהן צד להסכם האוזון (בעיקר ממדינות המערב וגם מישראל) לנקוט ברמה הלאומית צעדים תקיפים יותר לצמצום השימוש במתיל ברומיד, מאלה שנדרשו בהסכם. לנוכח מצבה המיוחד של ישראל ומגבלותיה, לא הסכים יוסי שריד עם דרישה זו, והכריז שישראל לא תנקוט בכל צעד מעבר לצעדים שהיא נדרשת להם במסגרת הסכם האוזון.

בשנים האחרונות החלו להופיע ברחבי העולם מודלים עסקיים חברתיים המצביעים על היתכנות של פתרונות ברוח מורשתה של אוסטרם. בתמונה מיזם של קרן E+Co Asia Clean Energy, המשקיעה בעסקים קטנים ובינוניים שיוצרים פתרונות של אנרגיה נקייה וזמינה לקהילות כפריות ולעסקים מקומיים באסיה | באדיבות Ashoka Changemakers [CC BY-ND 2.0]

עבודתה של אלינור אוסטרם, שהתאפיינה במחקר אמפירי דקדקני מבוסס תצפיות שטח, הדגימה פתרון לבעיה של ניהול מוצרים ציבוריים, הידועה גם כ'בעיית המשאב המשותף' (או 'הטרגדיה של נחלת הכלל' - the tragedy of the commons). פתרון זה מבוסס על שיתוף פעולה בין קבוצות של אנשים ללא צורך בהתערבות חיצונית להסדרת השימוש במשאב [2]. בניגוד לחוקרים לפניו, שהבולט בהם הוא גארט' הרדין [1], הראתה אוסטרם כי אין הכרח בהפרטה, באסדרה או בהלאמה של המוצר הציבורי לצורך ניהול יעיל שלו.

עסקים חברתיים-סביבתיים כהתגשמות מורשתה של אוסטרם

אוהד קרני

מנהל תחום מדיניות רגולטורית, המשרד להגנת הסביבה
OhadC@sviva.gov.il

כעמותות, אבל במהותם הם פועלים על פי העקרונות שהגדיר יונוס. הם מתמודדים עם קשיים המאפיינים עסקים קטנים ובינוניים וארגונים ללא מטרת רווח כאחד, אבל חלק מהם מצליחים לשמור על יציבות ועצמאות כלכלית לאורך שנים. בימים אלה מקודמות בממשלה מספר תכניות סיוע לקידום מגזר זה בעזרת משרד ראש הממשלה, משרד הכלכלה והמשרד להגנת הסביבה. סביר שתכניות אלה יובילו להרחבת הפעילות בתחום זה.

בפני פעילותם של עסקים חברתיים ניצבים אתגרים כלכליים ואסדרתיים רבים, והם עדיין מהווים רק חלק קטן מכלל הפעילות הכלכלית. אף על פי כן, בשנים האחרונות מצליחים יותר ויותר ארגונים מסוג זה להתבסס, לצמוח ולהשפיע על המציאות החברתית-כלכלית. בהחלט ייתכן כי מודלים של עסקים חברתיים הם חלק מן הפתרון להשגת ניהול טוב יותר של משאבי הטבע הציבוריים ולבלימת שינוי האקלים.

מקורות

- [1] Hardin G. 1968. The tragedy of the commons. *Science* 162(3859): 1243-1248.
- [2] Ostrom E. 1990. *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
- [3] Yunus M. 2009. *Creating a world without poverty: Social business and the future of capitalism*. New York: PublicAffairs.

Root Capital - קרן השקעות חברתיות הפורצת דרך למימון עסקים חקלאיים קטנים באזורים כפריים באפריקה ובאמריקה הלטינית | באדיבות (CC BY-ND 2.0) Ashoka Changemakers

משבר שינוי האקלים וניצול היתר של דלקי מחצבים הגורם לו, הם דוגמה קלאסית לניצול יתר של משאב ציבורי ולמימוש תרחיש 'הטרגדיה של נחלת הכלל'. לאור העובדה שניסיונות ליצור התערבות מאסֶדְרֶת בין-לאומית או שוק פחמן עולמי להגבלת פליטות גזי החממה לא הניבו פירות משמעותיים עד כה, נשאלת השאלה האם החלופה שאוסטרם זיהתה במחקריה מציעה פתרון כלשהו למשבר שינוי האקלים?

אלא שעבודתה של אוסטרם התמקדה באוכלוסיות ילידיות, המנהלות משאבים מקומיים באופיים, שהשיגו שיתוף פעולה על בסיס יצירת כללים חברתיים ותשתית לאמון הדדי. לכאורה, השגה של תנאים דומים לאלה במערכת העולמית ובמשאב כמו האטמוספירה היא כמעט בלתי אפשרית. אלא שבשנים האחרונות החלו להופיע ברחבי העולם מודלים עסקיים-חברתיים שנדמה כי מצביעים דווקא על היתכנות של פתרונות ברוח מורשתה של אוסטרם.

עסקים חברתיים הם ארגונים המקדמים מטרה חברתית או סביבתית באמצעות מודל עסקי שמניב הכנסות. בהיותם יצור כלאיים בין חברות עסקיות (המגזר השני) לבין עמותות ללא מטרת רווח (המגזר השלישי), הם מבשרים על התפתחותו של מגזר חדש, שמכונה המגזר הרביעי. את מודל הפעולה של עסקים חברתיים ניסח לראשונה הכלכלן מוחמד יונוס, מייסד בנק גראמין - עסק חברתי הפועל למיגור העוני בבנגלדש, וחתן פרס נובל לשלום. יונוס הגדיר עסק חברתי כארגון שמטרתו חברתית, שהוא בעל עצמאות ויציבות כלכלית, וששומר על עקרונות של העסקה הוגנת והגנה על הסביבה [3].

מעצם טבעם, עסקים חברתיים מקדמים סדר חברתי המבוסס על שיתופי פעולה, ויוצרים עלויות חיצוניות (externalities) חברתיות חיוביות. תת-קבוצה משמעותית של עולם העסקים החברתיים הם העסקים החברתיים-סביבתיים. בקטגוריה זו ניתן לזהות ארגונים הפועלים להטמעת טכניקות של התייעלות בתחום האנרגיה, ייצור אנרגיות מתחדשות, מחזור פסולת ועוד.

ארגונים אלה מקדמים יוזמות סביבתיות להפחתת פליטות גזי חממה באופן שאינו מכוון על-ידי ממשל מרכזי, ואף על פי שהם פועלים בתוך גבולות השוק החופשי, הם אינם פועלים להשאת רווחים בלבד. סוג זה של מוסדות חברתיים מציג למעשה הסדרים חברתיים הדומים לאלה שאוסטרם זיהתה במחקריה, אלא שהם פועלים לא רק בהקשר המקומי ובחברות ילידיות, אלא בהקשר מודרני וגלובלי ועל גבי תשתית המערכת הכלכלית הקיימת.

בסקר שערך המשרד להגנת הסביבה זוהו בישראל כחמישים עסקים חברתיים-סביבתיים, שפעילים במגוון תחומי עשייה סביבתיים. ארגונים אלה מאוגדים בחלקם כחברות ובחלקם